

Tomáš Chrobák
(Povijesni institut Akademije znanosti Češke Republike, Prag, Češka)

LOUIS LÉGER I JOSIP JURAJ STROSSMAYER

UDK 929 Strossmayer, J.J. : 929 Legér, L.

U ovom ćemo se prilogu osvrnuti na odnos Louisa Légera i Josipa Jurja Strossmayera, čije je prijateljstvo trajalo skoro četrdeset godina, iako ih je mnoštvo čimbenika dijelilo i razlikovalo: životna dob, iskustvo, društveni položaj, a u velikoj mjeri i pogledi na svijet. Légerov odnos prema Strossmayeru bio je značajnim dijelom njegove percepcije Južnih Slavena koju bismo, istovremeno, ovdje pokušali sagledati kao cjelinu.

Južnoslavenske teme, kojima se bavio od početaka svoje znanstvene karijere, predstavljaju tek jedan segment djela ovoga znanstvenika širokog spektra interesa, utemeljitelja francuske akademske slavistike, onaj segment koji je ostao u sjeni drugih Légerovih aktivnosti, kao što je bila njegova suradnja s češkim preporoditeljima, koja predstavlja zanimljivo i inspirativno poglavlje u povijesti češko-francuskih odnosa, ili njegova nastojanja na popularizaciji Rusije i ruske kulture u Francuskoj.¹ Iako pripada manje znanim poglavljima njegova života, južnoslavistički je Légerov angažman svakako jednim od dokaza njegove mnogostranosti.

S đakovačko-srijemskim se biskupom Léger upoznao u Parizu na Svjetskoj izložbi 1867., koju je Strossmayer posjetio zajedno s Franjom Račkim. U kavani u Palais Royalu mladoga je slavista Strossmayeru i Račkom predstavio češki politički prvak František Ladislav Rieger. Léger je u svojim sjećanjima ovim riječima opisao prve dojmove o hrvatskom biskupu:

„U jednoj od dvorana kavane vidio sam kako ulazi visoki muškarac u dugačkom plaštu, gradskoj odori svećenika u Austriji i Ugarskoj. Tek su ljubičasti rub ovratnika i prsten s ametistom ukazivali na njegov biskupski položaj. Pogled mu je bio živ, a držanje dostojanstveno i profinjeno.“²

Légeru su tada bile 24 godine i bio je na početku znanstvene karijere.

¹ O Légeru u Rusiji vidi npr. Antoine Mares - Wladimir Berelowitch: La découverte de la Russie: Le premier voyage à Moscou, *Etudes Slaves* 69, fasc. 3 (1997), str. 337-372.

² Souvenirs d'un slavophile, *Le Monde Slave* (Paris, 1905), str. 36.

Zanimanje za slavensku problematiku pobudio mu je poljski siječanjski ustanak 1863., nakon kojega je počeo dolaziti na Collège de France, na predavanja poljskog emigranta Aleksandra Borejka Chodzka koji ga je prvi uveo u studij slavenskih jezika i književnosti. Na njegovim je predavanjima Léger upoznao češkog književnika Josefa Václava Friča, zahvaljujući kojemu je 1867. po prvi put posjetio jednu slavensku zemlju – Češku. Tada se počeo upoznavati i s temeljnim političkim problemima u slavenskih naroda, i uspostavljati osobne kontakte s cijelom plejadom osobnosti iz češkog društvenog života, i to ne samo sa svojim vršnjacima (primjerice s Konstantinom Jirečekom) već i s češkim političkim vođama, kao što su bili František Palacký i Rieger.

Mladi je filolog želio slavenski svijet upoznati u svoj njegovoj raznolikosti i složenosti, a u tom mu je nastojanju puno pomogao fenomenalan talent za učenje stranih jezika. Léger je brzo svladao ne samo ruski, poljski i češki jezik, već i srpskohrvatski³ i bugarski. Osnove je srpskohrvatskog naučio od srpskih studenata boravećih u Parizu preko vladine stipendije, pri bezbrižnim šetnjama u Latinskoj četvrti. Neki su od tih studenata kasnije postali pripadnicima kulturne i političke elite u svojoj zemlji, među njima i novinar i filozof Milan Kujundžić i premijer Đorđe Simić.

Premda se ranije već susretao s karizmatičnim vođama češkog političkog života, za Légera je pariški susret s hrvatskim biskupom značio sasvim novo iskustvo, može se reći da je bio jednim od presudnih događaja u njegovu životu. Na mladoga je francuskoga znanstvenika Strossmayer otmjenim nastupom i širinom znanja ostavio vrlo snažan dojam. Prema religiji inače prilično hladan, Léger se divio snošljivosti koju je Strossmayer pokazivao prema pripadnicima drugih konfesija, dok je Strossmayera zaintrigirao ambiciozni znanstvenik, koji je s dvadeset i četiri godne života pokazivao začuđujuće veliko poznavanje činjenica o slavenskim narodima. Tom je prigodom Léger Strossmayeru predao otisak svoje doktorske disertacije o sv. Cirilu i Metodu,⁴ a kada mu se Léger požalio da ima problema prikupiti pretplatnike za svoju knjigu, Strossmayer se, oduševljen erudicijom mladoga slavista, odmah obvezao naručiti sto primjeraka knjige. Snivajući šezdesetih o oslobođenju Južnih Slavena od tuđinskih vlasti, Strossmayer je pomišljao i na Légera kao mogućeg urednika francuskoga lista koji bi čitatelje upoznao s događanjima na Balkanu. Pored Légera, u vidu je imao i Jeana Henrija Ubicinja.⁵ Glavna je svrha takvoga časopisa trebala biti borba protiv stereotipa spojenih s Južnim Slavenima, primjerice o njihovu pristajanju uz ruska caristička nastojanja. Takve su predrasude uglavnom širili krugovi brojnih polj-

³ Ostavljeno kao u izvorniku (op. prev.).

⁴ *Cyrille et Methode. Etude historique sur la conversion des Slaves au christianisme*, Paris 1868.

⁵ Jean Henri Ubicini (1818-1884), francuski novinar, sudionik revolucije 1848. u istočnoj Moravskoj, putnik i dobar poznavatelj južnoslavenskih prilika.

skih emigranata u Parizu, a prenosio ih je dio francuskog tiska – prije svih utjecajna *Revue des Deux Mondes* na čelu s urednikom Bulozom. Iste su nazore zastupale i istaknute osobe francuskog znanstvenog i kulturnog života, primjerice Saint René Taillandier, germanist i dobar poznavatelj srednje Europe.

Biskupa je zaintrigirao inteligentni mladić, koji je perfektно ovladao njegovim materinjim jezikom i prema svemu iskazivao živo zanimanje, kao i tema njegove studije u kojoj je raspravljao o životu i djelu sv. Ćirila i Metoda te značenju ćirilometodske tradicije, inače prva disertacija takve vrste obranjena na Sorbonnei. Kada je Strossmayer doznao da Léger nikada nije boravio na slavenskom jugu, pozvao ga je u Zagreb na svečanost otvaranja Jugoslavenske akademije.

Léger je odlučio prihvatiti Strossmayerov poziv k daljem upoznavanju Južnih Slavena, i boravak među Hrvatima mladom je znanstveniku bio potpuno novi doživljaj.⁶ U Zagreb je došao preko Italije, u lipnju 1867. Doček je nadmašio sva Légerova očekivanja, a tijekom boravka u Zagrebu našao se u središtu pozornosti vodećih osobnosti narodnog pokreta. Tu je uspostavio dragocjene veze i prijateljstva, koja je nastavio održavati do kraja života. Pored Strossmayera, družio se i s njegovim odanim suradnikom Franjom Račkim, tajnikom JAZU Daničićem, dubrovačkim pjesnikom Medom Pucićem i drugima.

Među njima se Léger najbolje razumio s Pucićem, dubrovačkim bonvivantom koji je studirao u Mlecima, Padovi i Pešti, gdje se upoznao s Jánom Kollárom, a dugo je boravio i u Italiji na dvoru parmskih Bourbona. Pisao je znanstvena djela i poeziju, na materinjem i na talijanskom jeziku. Od 1868. do 1872. boravio je na srpskom dvoru kao učitelj malodobnog kneza Milana te je, iako je do smrti ostao katolikom, poprimao srpski identitet, prihvaćajući pod utjecajem Vuka Karadžića tezu o Srbiji kao svojevrstnom južnoslavenskom Pijemontu koji bi trebao odigrati glavnu ulogu u oslobađanju i ujedinjenju svih Južnih Slavena. Zasiurno je i Pucićev utjecaj bio presudan za oblikovanje Légerova stava o srpskom karakteru Dubrovnika; naime, Léger je u svojim tekstovima o dubrovačkoj književnosti dubrovačke pisce, pa tako i Gundulića, proglašavao Srbima.

Još je za boravka u Zagrebu mladi Léger izabran za dopisnoga člana Akademije. Tamnošnja je entuzijastična atmosfera utjecala na njegov odnos prema pitanju slavenskog jedinstva, i panslavizam je od tada jednom od njegovih čestih tema - primjer su studije o Juraju Križaniću i Kolláru. Bio je uvjeren da su Hrvati i Srbi jedan narod, te da će se razlike i sukobi između njih s vremenom ublažavati i na kraju nestati, pa nije stoga čudno da ga je prilično razočarao razvoj događaja za Khuenove vladavine. Zaoštravanje sukoba između Srba i Hrvata smatrao je izravnom posljedicom aneksije Bosne i Hercegovine.

⁶ Taj je put Léger opisao u djelu *Le Monde Slave*, Paris 1873.

Iz Zagreba je Léger otputovao u Kneževinu Srbiju, tek nedavno oslobođenu turskog utjecaja, koju je knez Mihajlo žestokom vanjskopolićkom kampanjom nastojao učiniti središtem oslobodilaćkog pokreta balkanskih naroda protiv Osmanlija. Kujundžića i Simića je poznavao odranije, a u Beogradu se upoznao s jezikoslovcem i budućim političarem Stojanom Novakovićem i s novinarom i budućim liberalnim državnikom Ljubomirom Kaljevićem. Kaljević je u to vrijeme izdavao „Srbiju“, jedini tamnošnji opozicijski list. Kontakti s mladim srpskim intelektualcima doveli su Légera na drugu skupštinu Ujedinjene omladine srpske, održanu u Beogradu 6. kolovoza 1867. Ova nacionalistićka kulturno-politićka organizacija, osnovana godinu prije u Novom Sadu, bila je jednim od glavnih protivnika samovlade kneza Mihajla, a među njenim je čelnicima bio i Milan Kujundžić. U Beogradu je Léger pokušao dobiti financijsku i politićku potporu za spomenuti planirani časopis, koji bi francusku i europsku javnost informirao o zbivanjima među Južnim Slavenima. Tadašnji je srpski premijer Ilija Garašanin nastojao francusku politiku zainteresirati za zbivanja na Balkanu, pa je sa zadovoljstvom primio u posjet mladoga Francuza. Na nekoliko sastanaka uz kavu i lulu, obećao je znaćajnu financijsku pomoć za izdavanje takvoga časopisa, u razgovoru s Légerom naglašavajući da neinformirana i zasljepljena francuska politika gura Srbiju u ruski zagrljaj. Ipak, ovim je sastancima izostao ozbiljniji zaključak, a Garašanin je ubrzo nakon Légerova odlaska iz Beograda dao ostavku zbog rastućeg neslaganja s knezom Mihajlom. Tako su propali i planovi o srpskoj potpori izdavanju časopisa. Godinu poslije knez je ubijen, a srpsko je državno vodstvo odustalo od dotadašnje ambiciozne vanjske politike. Nakon šestodevnog boravka u Beogradu Léger se zaputio u Novi Sad. Atmosfera ovog kulturnog centra, kojim je dominirao slobodnomisleći Svetozar Miletić, svidjela se Légeru. Primjećivao je tu puno viši stupanj duhovne slobode nego što je to bio slučaj u Bogradu. Kasnije će u svojim sjećanjima zapisati da je Novi Sad tada Srbima predstavljao otok slobode, jednako kao Bruxelles Francuzima u vrijeme vladavine Napoleona III.

Iz Novog Sada Léger se zaputio u Đakovo posjetiti biskupa Strossmayera. Tamo ga je čekao nekoliko dana do Strossmayerova povratka s molitve u klauzuri. U razgovoru su se biskup i Léger složili oko nekih važnih aktualnih pitanja: unije katolićke i pravoslavne crkve, pomirenja Rusa i Poljaka, oslobođenja Slavena od osmanskog jarma i federalizacije austrijske države. Strossmayera je mućila nepovoljna slika o Južnim Slavenima koju je prema zapadu širila poljska emigracija, dodatno isprovocirana putovanjima niza slavenskih politićara u Rusiju tijekom 1867., a najviše ga je oneraspoložio članak Juliana Klaczka⁷ *Le Congrès de Moscou et la propagande panslaviste*, objavljen u *Revue des Deux Mondes* 1. rujna 1867. Léger mu je obećao da će se potruditi promijeniti tu lošu sliku predoćenu francuskoj javnosti, i odmah je po povratku u Pariz objavio članak *Agram et les Croates*, u

⁷ Julian Klaczko (1828-1900), poljski emigrantski publicist, povjesničar i književni kritičar.

kojem je sa simpatijama oslikao hrvatski narodni pokret. Légerov je boravak u Đakovu naprasno prekinulo upozorenje da je od župana u Osijeku došao nalog da se sumnjivi Francuz protjera. Léger je uspio pobjeći na područje Vojne krajine, odakle se preko Bosne vratio u Zagreb. Potom je krenuo u Prag, gdje se susreo s predstavnicima češkog narodnog pokreta.

Časopisni je projekt ubrzo naišao na prepreke novčane naravi, i nemogućnost je njegova ostvarenja uskoro shvatio i sam Strossmayer. Umjesto osnivanja novoga časopisa, u listopadu 1867. radije se odlučio za 2000 franaka kupiti udjele u *Revue Moderne*, a Légeru je namijenio 870 franaka za tiskanje njegove studije o sv. Ćirilu i Metodu. S njim se sastao još jednom, u Rimu, tijekom Prvoga vatikanskog koncila 1869. Léger mu je pak do kraja života odavao veliko poštovanje; Strossmayerovo rusofilstvo, snošljivost prema pravoslavnima i ideal južnoslavenskog jedinstva ostali su za Légera premise od kojih je polazio u svojoj znanstvenoj i znanstvenopopularnoj djelatnosti, i utjecaj je đakovačkog biskupa bio presudan za njegova nastojanja u svestranom upoznavanju naroda sa slavenskog juga.

Léger je bio čitatelj zagrebačkog *Obzora*, prije svega zahvaljujući redovitom dopisivanju sa Strossmayerom. Sa skupinom oko *Obzora*, predvođenom Račkim i Matijom Mrazovićem, dijelio je političke stavove o položaju Hrvatske u Habsburškoj Monarhiji. Posjet Zagrebu 1882. u Légeru je pobudio proturječne dojmove. Mogao je primijetiti izrazit napredak koji je doseglo hrvatsko društvo, no istovremeno također i sukobe između Srba i Hrvata. Léger je osuđivao uzajamno poricanje egzistencije drugoga naroda, smatrajući da poticaji za to dolaze i s jedne i s druge strane. Predvidio je buduće sukobe za prevlast na Balkanu nakon raspada Habsburške Monarhije, osuđujući kako pravaško negiranje postojanja Srba, tako i oportunističku suradnju Srba s talijanskom politikom u Dalmaciji.

Sa Strossmayerom je Léger dijelio i nezadovoljstvo situacijom u Srbiji nakon Berlinskog kongresa. I Légerov je posjet Beogradu 1882. rezultirao razočaranjem. U usporedbi s posjetom 1867., primljen je daleko manje srdačno. Srbija je nakon Berlinskog kongresa bila prisiljena voditi umjereniju politiku, koja je u Légerovim očima bila neusporediva s poletom kojeg se sjećao iz šezdesetih. Niti činjenica da su brojni njegovi kolege i prijatelji došli na važne položaje u vlasti (primjerice, Kaljević je postao veleposlanik u Bukureštu, Kujundžić u Rimu, a Novaković je u to vrijeme obnašao dužnost ministra prosvjete), nije umanjila Légerovo razočaranje. Ravnodušnost kojom je Léger ovaj put dočekan u Beogradu dobrim je dijelom uzrokovala i tzv. Bontouxova afera, u određenoj mjeri diskreditirajući francusku politiku u očima srpske političke javnosti. Kao i 1867., opet su se u Srbiji suprotstavljene političke struje oštro sukobljavale, a pokazateljem je napete političke atmosfere bilo i to da je Légeru ministar-predsjednik Milan Piroćanac prigovorio što se sastao s resornim ministrima prije nego s njim. Léger je i takvo raspoloženje pripisivao frustracijama zbog austrijske okupacije Bosne i Hercegovine, a tadašnja ga je Srbija, kako se kasnije izrazio, podsjećala na

Pijemont nakon Novare. I unatoč tomu je 1882. još uvijek smatrao da bi Rumunjska, Bugarska i Srbija trebale formirati konfederaciju kako bi se zaštitile od austrijske invazije. Srpsko-bugarski rat 1885. bio je veliko razočaranje i za Légera i za Strossmayera. Taj sukob, pokrenut najvećim dijelom zbog Obrenovićeve želje za prestižem, Léger je smatrao izdajom slavenskih interesa i uloge koju je Srbija, prema njegovim vizijama, trebala odigrati kao prva samostalna slavenska država na Balkanu. Tijekom rata Léger je organizirao prikupljanje pomoći bugarskoj vojsci, i tada mu je Strossmayer napisao: „Braneci Bugare, branite svetu stvar. Srbi su se dali navesti na bratoubojstvo.“⁸

Léger je cijenio i Strossmayerovo zanimanje za narodne pokrete Slovenaca i Bugara. U studiji iz 1912. naglasio je i da je Strossmayer ljetne praznike provodio u Sloveniji te da je bio mecena slovenskoj Matici i slovenskim studentima. Léger se, pak, među prvima u francuskoj sredini počeo baviti slovenskom poviješću i kulturom; prvi je preveo jedan beletristički tekst sa slovenskog na francuski jezik, pjesmu *Ilirija oživljena* Valentina Vodnika, i dosljedno je nastojao pratiti zbivanja u slovenskom znanstvenom životu. Njegov put u Ljubljani 1882. bio je jednom od manifestacija frankofilije među Slovencima u drugoj polovici 19. stoljeća, a povodom mu je bila pobjeda slovenskih liberala na lokalnim izborima. Vođe liberala, kao što je bio nedugo prije izabrani gradonačelnik Ljubljane Peter Graseelli (1841. – 1933.), zastupnik Jože Vošnjak, dramatičar i prevoditelj s francuskog Valentin Zarnik te novinar i filolog, tada gimnazijski profesor Maks Pleteršnik, bili su tada Légerovi vodiči po Ljubljani, a Légerovi su dojmovi s toga putovanja dugo u francuskoj javnosti bili jedinim referencama o slovenskoj povijesti i kulturi.⁹

Strossmayer je još 1861. omogućio tiskanje zbirke makedonskih pjesama braće Miladinov, a s Légerom je dijelio zanimanje i za bugarsku problematiku, kojom se Léger počeo zanimati šezdesetih, kada je u češkoj sredini upoznao bugarskog emigranta Vasila Dimitrova Stojanova. Stojanov je od 1858. do 1868. boravio u Pragu, gdje se školovao prvo u akademičkoj gimnaziji, a potom na Karlovom sveučilištu. Već prije prvog Légerova posjeta Pragu priključio se pokretu G. S. Rakovskog za bugarsko oslobođenje. 1862. je u češkoj periodici (*Boleslavan, Čas, Národní listy*) objavljivao članke o bugarskoj kulturnoj povijesti. Kao član književne sekcije umjetnička društva *Umělecká besěda*, Stojanov je poznao mnoge istaknute osobe češkog narodnog pokreta. Légeru je pomogao kako u ovladavanju bugarskim jezikom, tako i u upoznavanju sa zbivanjima u Bugarskoj, dok se pri upoznavanju s bugarskom povijesti Léger najviše oslanjao na spoznaje Konstantina

⁸ Dopis Strossmayera Légeru od 19. 12. 1885., Literární archiv Památníku národního písmenictví (dalje: LA PNP), fond Louis Léger.

⁹ Put u Sloveniju Léger je opisao u tekstu Laybach et le peuple slovène: notes de voyage, *Bibliothèque universelle*, t. 17, str. 62-78.

Jirečeka, kojega je i posjećivao za vrijeme boravka u Pragu. Bugarskoga je povjesničara Martina Drinova upoznao na arheološkom kongresu u Harkovu 1874. i s njegovim je bugarskim dnevnikom upoznao francusku javnost 1885. S Bugarima je izražavao suosjećanje i u vrijeme istočne krize nakon travanj-skog ustanka 1876., o čemu je pisao i članke u francuskom tisku. Nakon oslobođenja Bugarske velika mu je želja bila posjetiti tu zemlju i za to je 1881. podnio molbu, u čijem je obrazloženju naveo da želi prikupiti materijale za pouku bugarskog na École nationale des langues et civilisations orientales. Molba je odbijena, s obrazloženjem da za takav put u Bugarskoj još nisu stvoreni uvjeti, pa ga je Léger ostvario tek godinu poslije. Boravak u Bugarskoj za Légera je značio početak nove etape u životu, postao je svjedokom izgradnje nove države, sa svim događanjima koja su taj proces pratila. U Sofiji se sastao sa svojim znancima Jirečekom, Drinovom i drugima. Bio je pristalicom autoritarnog načina vladavine, kojeg je utjelovljavala konzervativna stranka mimo parlamentarnog kabineta, u kojoj je djelovao i Jireček. Nakon posjeta Sofiji, Léger je namjeravao posjetiti i stari glavni grad Tarnovo. Od toga je zbog sigurnosnih razloga odustao i zaputio se prema Plovdivu, glavnom gradu Istočne Rumelije. Istočna je Rumelija u to vrijeme bila azilom brojnih političara, koji iz različitih razloga nisu mogli djelovati u kneževini. Ovdje se upoznao s nizom osoba iz buduće Narodne stranke čiji su mu politički nazori, sa značajnim rusofilskim predznakom, bili vrlo bliski. Jedan je od njih bio i jezikoslovac Stefan Savov Bobčev, s kojim se nastavio dopisivati do kraja života. Légeru je imponirao elan stvaranja nove države, sasvim oprečan stagnaciji Srbije. Na kršenje Sanstefanskog mira gledao je kao na fatalnu pogrešku europske politike. Podjelu Bugarske na kneževinu i Istočnu Rumeliju smatrao je tek privremenim rješenjem i pretpostavljao je da će se te dvije zemlje prije ili kasnije spojiti te da će se ta država proširiti i na Makedoniju, pa je i ujedinjenje kneževine i Istočne Rumelije pozdravio kao ispunjenje svojih pretpostavki.¹⁰

Léger osamdesetih postaje zastupnikom bugarskih interesa u Parizu. O njegovu značaju za bugarsku politiku svjedoči i činjenica da ga je 1887. posjetila delegacija koja je putovala po europskim metropolama tražeći pogodnog pretendenta na bugarsko prijestolje. Prema njegovu kasnijem svjedočenju, Léger je tada Bugarima savjetovao proglašenje republike, no odobravao je i autoritarni režim protoruskog premijera Stefana Stambolova. Léger je stalno bio u kontaktu ne samo s bugarskim poslanikom u Parizu, već i s nizom istaknutih osoba bugarskog kulturnog i političkog života, a njegov je dom postao nezaobilaznim za bugarske studente na studiju u Francuskoj. Tako se, primjerice, 1881. sreo i s budućim premijerima Stojanom Danevom i Petrom Gudevom, a zaslužan je i za prijem bugarskih učenica u školu za odgojiteljice u Sèvresu kod Pariza. Bio je glavni govornik na pogrebu predsjednika bugarskoga narodnoga sabora Zahara Stojanova 7. rujna 1889., naposljetku je pratio kneza Ferdinanda tijekom njegova dva posjeta u Francuskoj

¹⁰ O Bugarskoj je Léger prvi puta pisao u spisu *La Bulgarie*, Paris 1885.

1902. i 1904. U to je vrijeme u svojim člancima isticao kneževe zasluge za modernizaciju Bugarske, naglašavajući protunjemački raspoloženom francuskom čitateljstvu francusko podrijetlo kneza s majčine strane. Devedesetih godina 19. stoljeća Léger je neumorno radio na promociji bugarske kulture, prije svega kroz upoznavanje francuske javnosti s bugarskom književnošću. Na njegovu je inicijativu 1897. na francuski preveden roman Ivana Vazova *Pod jarmom*, i već je 1889. pripremio za objavljivanje sjećanja Zahara Stojanova. U vrijeme rastućeg sukoba oko Makedonije bezrezervno je podržavao bugarske pozicije. Godinu nakon protuturskog Ilindenskog ustanka 1904. napisao je predgovor pamfletu *Turci i Grci protiv Bugara u Makedoniji*, gdje je dokazivao bugarsko pravo na većinu teritorija Makedonije te osuđivao ugnjetavanje slavenskog življa na vjerskoj osnovi u toj pokrajini u prošlosti i sadašnjosti.

Daleko je suzdržaniji bio prema srpskim teritorijalnim pretenzijama, tumačeći srpsku ekspanzionističku politiku na jugu kao posljedicu nastojanja njemačke i austrijske vlade da odvrate pozornost Srbije od legitimnih ciljeva u Bosni i Hercegovini. Značajnim mu je poticajem bio rad češkoga etnografa i povjesničara Lubora Niederlea *Slovanské starožitnosti*, u kojem se autor priklanjao bugarskom prisvajanju Makedonije. Taj je tekst Léger 1911. preveo na francuski.¹¹ 1908. je odlučno podržao proglašenje samostalne Bugarske. Na posljednjem putovanju na Balkan, koje je 1912. poduzeo na poziv svoga prijatelja Bobčeva, tada ministra školstva u Danevljevoj vladi, Léger je imao priliku uvjeriti se u znatan napredak Bugarske, no balkanski su ga ratovi gorko razočarali. Nakon uključivanja Rumunjske u taj sukob, Léger je vratio Red rumunjske krune, kojim je bio odlikovan, a srpsko-bugarski sukob smatrao je posljedicom austro-ugarskih spletki.

Strossmayerov i Légerov projekt suradnje nikada nije potpuno ostvaren, premda je obilježio život obojice – dopisivali su se sve do kraja Strossmayerova života 1905. Iako je sam bio agnostik, Léger se divio Strossmayerovoj pobožnoj naravi. Cijenio je i biskupove istupe na koncilu, kada je javno izrazio sumnju u dogmu o papinoj nepogrešivosti. Pod Strossmayerovim je utjecajem Léger Južne Slavene shvaćao kao jednu cjelinu, svjesno umanjujući razlike među njima tako što im je pripisivao isključivo konfesionalna obilježja. U takvim su ga stavovima podupirali i drugi njegovi znanci sa slavenskog juga, prije svih Medo Pucić. U hrvatskoj je politici slijedio liniju Strossmayerovih *obzoraša*, ne nalazeći razumijevanja za druge političke struje, primjerice za pravaše. Strossmayerovo je shvaćanje jugoslavenske uzajamnosti Légeru postalo polazišnim stavom kada je riječ o južnoslavenskoj problematici, pa je teško mogao razumjeti razvoj ovdašnjih političkih prilika nakon Strossmayera.

¹¹ *La Race Slave: statistique, démographie, anthropologie*, par Lubor Niederle, traduit du tchèque par Louis Léger, Paris 1911.

Strossmayeru je Léger u određenoj mjeri značio personifikaciju Francuske. Vidljivo je to bilo prije svega na praktičnoj razini, kada mu je Léger slao francuske knjige, ali se u korespondenciji Légeru često obraćao kao predstavniku francuske javnosti. Frustriran političkim neprilikama, Légeru se često žalio na mađarske pretenzije i Khuenov despotizam, a kako se postupno povlačio iz aktivne politike, sve se više nadao da bi Francuska mogla biti saveznik Slavenima u borbi protiv germanske prevlasti. Francuskoj je nakon poraza 1871. priželjkivao brz oporavak, a s Račkim je pozdravio i njeno republikansko uređenje. Légeru je Strossmayer pisao da će Francuska iz svih iskušenja izaći cjelovita i pomlađena te da će sretnom posljedicom tadašnje teške situacije biti uska suradnja romanskog i slavenskog elementa u Europi, jer nema drugoga načina da se obuzdaju njemački apetiti.¹² U drugom pismu Légeru piše: “O suradnji latinske i slavenske rase ovisit će sloboda i napredak Evrope. Što prije uredite svoje prilike i pomozite nam u našim kulturnim nastojanjima i u oslobađanju od osmanskog jarma.”¹³ Tu je misao Strossmayer često ponavljao u svojoj korespondenciji, a za vrijeme velike istočne krize biskup se Légeru žalio na pasivnost francuske politike. U posljednjim je biskupovim godinama života korespondencija bivala sve rjeđa i sve formalnija. 1895. se Strossmayer pretplatio na Légerovo izdanje *Évangéliste* iz Reimsa,¹⁴ a posljednje je pismo Légeru poslao 1900.

Léger je za osamnaest godina nadživio Strossmayera. Za vrijeme Prvoga svjetskog rata Léger se, i prije dosta skeptičan prema budućnosti Austro-Ugarske, izjasnio za njenu likvidaciju. U svojim predavanjima 1914. i 1917. zalagao se za južnoslavensku federaciju, koja je, prema njegovu mišljenju, trebala biti branom potencijalnim budućim njemačkim prodorima. Zajedničku je državu vidio izgrađenu na temeljima povijesnih zemalja južnoslavenskih naroda te je smatrao da bi glavnim gradom te zemlje trebao biti Beograd ili neki drugi srpski grad. Ostale su zemlje trebale zadržati svoje povijesne zemaljske sabore i predstavnike slati u središnji parlament, koji bi naizmjenice zasjedao u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani. Odlučno se suprotstavljao talijanskim pretenzijama na Dalmaciju, no Italiji je priznavao pravo na Istru. Južnoslavenska je država u Légerovim zamislima, inače dobrim dijelom preuzetima od publiciste Chervina, trebala biti teritorijalno spojena s budućom češkoslovačkom državom koridorom naseljenim Česima, Slovacima i Hrvatima, a Bugarska ne bi bila uključena u ovakvu “ilirsku konfederaciju”. Uprkos jakom protubugarskom usmjerenju francuskog tiska i javnog mnijenja nakon ulaska Bugarske u rat na strani Centralnih sila, proglašavao je bugarske zahtjeve u Makedoniji sasvim legitimima. Još je 1917. smatrao realnim povratak Bugarske u sanstefanske granice iz 1878. i takva je bugar-

¹² Dopis Strossmayera Légeru od 26. 4. 1871. LA PNP, fond Louis Léger.

¹³ Dopis Strossmayera Légeru od 8. 1. 1879. LA PNP, fond Louis Léger.

¹⁴ Riječ je o knjizi: Louis Léger, *Évangéliste slavons de Reims dit Texte du sacre. Édition fac-similé en héliogravure*, Reims-Prague, 1899. (Op. ur.)

ska država prema Légeru trebala biti uključena u širu slavensku konfederaciju, koja bi obuhvaćala sve slavenske narode.¹⁵

Nakon 1918. ostarjeli i bolesni Léger povukao se iz javnog života. Svoj je utjecaj pokušao još iskoristiti kako bi rehabilitirao Bugarsku u očima pobjedničkih sila, no njegove osobne intervencije u tom smjeru kod francuskog premijera Clémenceaua svršile su neuspjehom. Légerova je smrt 30. travnja 1923. najglasnije odjeknula upravo u Bugarskoj, gdje je u njegovu čast 1925. objavljen i zbornik, u kojem je prikazan kao branitelj bugarskih prava.

Opsežno djelo Louisa Légera danas je s mnogih aspekata zastarjelo. Kao autor, rasipao je snagu na široki spektar različitih tema i u brojnim znanstvenim disciplinama, pa su njegovi radovi često posebne mješavine različitih diskurza: znanstvenih studija, popularizacijskih članaka, putopisa, prikaza i političkih pamfleta. Ipak, njegovo djelo smatramo dragocjenim svjedočanstvom ne samo o dobu svoga nastanka, već i o životnoj sudbini svoga autora, koji je živio i djelovao u dinamičnim okolnostima Europe druge polovice 19. i početka 20. stoljeća.

(Izvorno objavljeno u: *Studia Balcanica Bohemo-Slovaca VI*, sv. 1. [Příspěvky přednesené na VI. mezinárodním balkanistickém sympoziu v Brně ve dnech 25.-27. dubna 2005.] (Brno: Ústav slavistiky FF MU, Historický ústav AV ČR, Matice moravská, 2006.), str. 139-147.)

S češkoga preveo i priredio: Marijan Šabić

---

¹⁵ Légerovo viđenje političke karte poslijeratne Europe opisano je u knjizi *Le panslavisme et l'intérêt français*, Paris 1917.

